

Anmeldelser og litteraturnyt

Ved *universitetslektor, cand.mag.* Gerda Bonderup, *professor, dr.theol.* Troels Dahlerup, *cand.mag.* Tove Elklit, *arkivar, cand.mag.* Jørgen Fink, *arkivar, mag.art.* Henrik Fode, *arkivar, cand.mag.* Ib Gejl, *universitetslektor, cand. mag.* P. C. Willemoes Jørgensen, *cand.mag.* Kurt Klausen, *professor, dr.phil.* Tage Kaarsted, *cand.phil.* Erik Lund, *stud.mag.* Rikke Malmros, *universitetslektor, cand.mag.* Jens Chr. Manniche, *Professor, dr.jur.* Poul Meyer, *mag.art.* Wivan Munk-Jørgensen, *universitetslektor, cand.mag.* Johan Peter Noack, *dr.phil.* Jens E. Olesen, *afdelingsleder, cand.mag.* Helge Paludan, *universitetslektor, cand.mag.* Thomas Petersen, *dr.phil.* Roar Skovmand, *mag.art.* Marie Louise Stig Sørensen, *universitetslektor, cand.phil.* Peter Sørensen, *arkivar, cand.mag.* Henrik Vedel-Smith, *dr.phil.* Mikael Venge og *arkivar, cand.mag.* Paul G. Ørberg.

Jørgen Jensen: *Nordens Guld. En bog om oldtidens rav, mennesker og myter.* (Gyldendal, 1982). 187 s.

Jørgen Jensens bog om det danske rav er den første samlede fremlæggelse af dette sagnomspundne materiale fra vor forhistorie. Ravet blev først introduceret i dansk arkæologisk debat omkring midten af forrige århundrede, da dets betydning som byttemiddel blev fremhævet. Fra denne spæde begyndelse har arkæologerne igennem årtier spundet historien om det gyldne rav, om ravvejen til Syden, og i det hele forklaret vores kontakter til udlandet og erhvervelsen af fremmede genstande gennem henvisning til ravhandlen. Disse forestillinger blev ikke sat ind i en kritisk analytisk ramme, før Jensen i 1965 gennemgik ravperlerne fra den danske bronzealder. I den forbindelse diskuterede han forskellige af de myter, der i årenes løb var blevet indflettet i vores forestillinger om forhistorien; og nu kommer så endelig en samlet fremstilling af det forhistoriske rav eller måske rettere af ravets rolle inden for vort samfunds historie.

Bogen er opbygget som en fortælling af ravets historie. I det første kapitel beskrives den almene interesse, ravet har haft gennem tiderne og dets mere nutidige industrielle brug, samt den fysiske dannelsesproces. I beskrivelsen af ravet fremhæves forskellige egenskaber, som Jensen mener altid må have virket fascinerende. På denne baggrund siger han: »Sig ikke, at vi ikke undertiden kan sætte os i oldtidsmenneskets sted« (s. 12), og dette bliver nøgleordet i hans fremstilling.

Ravets rolle igennem forhistorien belyses ved en diskussion af det materiale, der findes fra de forskellige perioder samt af ravets rolle som bytteobjekt i forhold til andre områder. Derudover redegør Jensen for, hvorledes ravet blev brugt og opfattet (myter og oprindelse etc.) i disse områder.

Beskrivelsen starter med den første permanente befolkning i Danmark ved istidens slutning, idet det nemlig drejer sig om ravets historie inden for de kulturelle rammer af skiftende samfundsformationer. Bogen slutter ved overgangen til den tidlige middelalder, en grænse, der normalt anvendes ved afgræns-

ning af forhistorie og historie; men som inden for Jensens forklarings ramme især er væsentlig ved at markere begyndelsen til et nyt økonomisk system, nemlig vort eget. Dette karakteriseres af Jensen som: »en verdensorden, hvor besiddelsen af penge og anden rigdom, kort sagt af kapital, kom til at spille en større rolle end slægtsbånd og venskabsalliancer. En verdensorden, som efterhånden ophævede ravets betydning som værdimåler og i stedet skabte et handelssystem, der fremfor alt hvilede på ønsket om profit«. (s. 8).

Bronzealderen adskiller sig ved at blive diskuteret mere detaljeret end de øvrige perioder (s. 61-98). Dette skyldes, at denne periode på afgørende vis er præget af indflydelsen fra de central-europæiske og mediterrane områder, samt at kontakterne imellem disse områder traditionelt er blevet forklaret gennem henvisning til ravhandlen. Jensen redegør derfor for problemet omkring det ulige forhold mellem rigdommen på rav i de central- og sydeuropæiske områder og den samtidige fattigdom på rav i det baltiske område. Nye metoder (infrarød spektrometri, s. 91ff) har godtgjort, at ravet i det sydlige Europa vitterligt kom fra det baltiske område, og Jensen foreslår som en del af forklaringen på ravfattigdommen, at der lokalt i Norden kunne være udviklet tabu mod brug af rav (s. 78). En interessant slutning, som givetvis kunne overvejes yderligere.

Bogen har et behageligt format, og den er befriet for tavler og statistik og dermed for overfladiske videnskabelige prætentioner. Disse ville ikke nødvendigvis give mere konkret viden og tværtimod hæmme læseligheden. Denne afstandtagen fra et 'videnskabeligt image' er imidlertid, bevidst eller ubevidst, drevet så vidt, at der heller ikke er gennemløbende referencer mellem tekst og figurer, hvorved man risikerer

at de to fremgår som parallelle forløb, der ikke sammenknyttes.

I fremlæggelsen træder især 3 kvaliteter i forgrunden, og alle er de karakteristika, der gør Jensen til den ideelle fortæller af netop denne historie. Jensen er først og fremmest ubetvivleligt eksperten inden for dansk oldtidsrav. Dette kommer til udtryk i udvælgelsen og beskrivelsen af materialet samt i kapitler og afsnit af mere teknisk indhold, såsom i beskrivelsen af ravsyremetoden (s. 69) eller af infrarød spektrometri (s. 91ff). I disse afsnit kommer en viden til udtryk, som går ud over hvad de fleste arkæologer sidder inde med, og bogen er dermed på dette plan belærende for såvel læg- som fagfolk.

En anden afgørende kvalitet er at finde i den ensartede opfattelse af forhistorien, som Jensen giver udtryk for. Denne opfattelse er allerede tidligere afspejlet i det første bind af Dansk Social Historie, og den bruges her som baggrund for fremstillingen af ravet i forhistorien. Den udvikling, der strækker sig over tusinde år, og hvor komplicerede mekanismer gør sig gældende på forskellige niveauer, fremstilles her som et sammenhængende forløb, der kan fortolkes ud fra samme samfundsmodel. Ved at overlade en enkelt arkæolog fremstillingen af hele oldtiden frem for at inddrage forskellige eksperter, opnår man, at en forløbende historie skabes, hvori de forskellige perioder 'naturligt' knyttes sammen, og hvor ravet kan få tillagt hovedrollen. Det samme kunne næppe være opnået, hvis en gruppe af forfattere havde skullet dække det samme tidsforløb. Ravet spiller ganske enkelt ikke tilstrækkelig vigtig og ensartet rolle gennem de forskellige perioder, til at dets historie kan fortælles sammenhængende, med mindre man på forhånd vælger en fælles ramme om at fortolke hele forhistorien indenfor. Jensen har valgt at se ravet som en

del af den gaveudveksling, som ifølge hans samfundsmode er et grundlæggende træk ved såkaldt primitive samfund, og som han formoder også gjorde sig gældende i forhistorien.

Samtidig med at den samlede fremlæggelse kan fremhæves som en kvalitet, kan netop dette aspekt også kritiseres. Den specielle kultur- og udviklingsopfattelse, som Jensen er inspireret af (ny-evolutionisme/new archaeology) kan i høj grad diskuteres, som også anmeldelser af Dansk Social Historie viser (Høiriis, 1981). Der er dog utvivlsomme fordele ved en sådan fremstilling, og den teoretiske kulturopfattelse, der kommer til udtryk, er på trods af dens tydelige begrænsninger samtidig blandt de mest avancerede inden for arkæologi. Nuancerne, i beskrivelsen og især i forklaringen af det forhistoriske forløb, er imidlertid efter min mening gået tabt i denne prioritering. Til gengæld har Jensen skabt en fortælling, der ikke alene er medrivende og oplysende, men som også er forståelig og gennemskuelig for læsere uden arkæologiske forhåndskundskaber.

Dermed er vi nået frem til den tredje kvalitet. Det skal nemlig fremhæves, at Jensen har skrevet en bog, der både er læseværdig og læselig. Bogen stiler mod en læserkreds, der er bredere end den rav-interesserende arkæolog, og her kommer Jensens talent som skribent ind i billedet. Den litterære kvalitet af fremlæggelsen giver bogen et personligt præg, der adskiller den fra den mere gængse 'museumspublikation', og som placerer den i en speciel kategori mellem fortælling og belæring. Dette er specielt vellykket i de første kapitler, som visse steder er meget lyriske, mens derimod de senere kapitler bliver mere beskrivende. Denne variation hænger formodentlig sammen med, at de situationer og sammenhænge, der forsøges beskrevet, bliver stadig mere komplice-

rede, hvorved balanceakten mellem det fabulerende og det oplysende bliver sværere. Alt i alt er forsøget dog lykkedes. Jeg blev på behageligste vis mindet om tidligere perioder i arkæologi, hvor netop det fabulerende og personligt fortolkende samt indleven havde sin plads inden for faget og dets formidling. I den almene fremhævelse af videnskabelighed inden for arkæologi i perioden fra sidst i 60'erne til midt i 70'erne blev denne form for indleven forkastet, og der er fortsat stor usikkerhed og forvirring med hensyn til, hvor og hvorvidt en sådan form for forståelse hører hjemme. Samtidig har den politisering, der senere følte nødvendig, fremmedgjort den personlige subjektive fortolkning, og man kan heri se en fare for etablering af en anden form for positivisme end den, der oprindeligt blev reageret imod. En reaktion, der bl.a. skyldes problemerne med at skelne mellem indleven og romatisering; et problem, der i høj grad er relevant for Jensens fremstilling af forhistorien.

Jensen fremhæver i sin beskrivelse af den klassiske oldtids opfattelse af ravet problemet omkring etnocentricitet. Han gør opmærksom på, at de klassiske historikere, ligesom os selv, var begrænset af deres samtid og omgivelser i deres forsøg på at forstå det, der var anderledes. (s. 148f).

Denne fremhævelse af problemerne omkring forståelse af såvel etnografiske som arkæologiske samfund er betydningsfuld som baggrund for at vurdere og forstå Jensens holdning til forhistorien. Jensens generelle opfattelse af det forhistoriske forløb er blevet analyseret andetsteds. Jeg vil derfor her begrænse mig til at kommentere den økonomiopfattelse, der ligger bag hans beskrivelse af ravets rolle gennem forhistorien; idet ravets historie hos Jensen er ensbetydende med gaveudvekslingens historie. Jensen adskiller sig på dette punkt ikke

grundlæggende fra de traditionelle opfattelser af ravets betydning. I modsætning til tidligere foreligger der imidlertid nu et grundigt materiale bearbejdet samt naturvidenskabelige analyser som baggrund for fortolkningen, og dette kombineres med en anden opfattelse af karakteren af udveksling i de forhistoriske samfund. Jensen opfatter grundlæggende forhistoriske samfund som væsensforskellige fra vort eget. Denne opfattelse bygger på den substantivistiske økonomiske teori, hvor forskellen mellem nutidige kapitalistiske samfund og ikke kapitalistiske såkaldt primitive samfund fremhæves, og i Jensens ord beskrives som: »Vi må jo stadig huske på, at det var et samfund, hvor penge i vor forstand ikke eksisterede, og hvor det, vi kalder økonomi, havde en helt anden form end i vort samfund«. (s. 114). Økonomi skal i disse samfund forstås som en del af samfundet, og formålet med handelsaktiviteter er socialt betinget fremfor profitorienteret. Grundtanken i Jensens fremlæggelse af oldtidsravet er dermed, at ravet er udtryk for en gaveudveksling, som afspejler de sociale forhold og relationer igennem skiftende perioder. Dette betyder, at ravet principielt tilskrives en funktion som bytteobjekt og som led i de sociale relationer, som er af samme karakter igennem hele forhistorien, men som blot udtrykkes inden for forskellige rammer.

Den substantivistiske opfattelse af økonomi er forholdsvis ny, specielt med hensyn til fortolkning af de forhistoriske samfund. Denne fortolkning af de økonomiske mekanismer har tydeligt givet et mere nuanceret billede af forhistorien, men det er imidlertid stadig mere tydeligt, at også denne beskrivelse er utilstrækkelig. På dette punkt må man kritisere Jensen for at fremstille karakteren af de økonomiske mekanismer som mere absolutte og velkendte end det i virkeligheden er tilfældet. Han holder ikke

den mulighed åben, at de økonomiske mekanismer eventuelt er endnu mere komplicerede, og at den substantivistiske distinktion mellem markedsmechanismer og social gaveudveksling igen drager en mere absolut skelnen, end der er basis for. I den forbindelse vil jeg fremhæve, at man kunne se den fortolkning af forhistorien, som her kommer til udtryk, som en form for etnocentricitet med modsat fortegn, idet alt i forhistorien ses som fremmedartet og anderledes (s. 34, 72, 139, 180ff). Hermed opstår der et eksotisk billede af et samfund, befriet fra 'civilisationens byrder'. Jeg mener, at dette viser sig i Jensens romantiserede billede af fortiden som et uspoleret samfund uden vore økonomiske mekanismer og især uden vort profitbegær. Det er et billede af forhistorien, der kan blive for forenklet, og som dermed forhindrer en konstruktiv forståelse af samfundets udvikling.

Dette romantiske billede af ravet, fortiden, Norden, etc., der er skabt i bogen, synes at være dannet på to helt forskellige planer. Det ene består af en fabulerende medlevende beskrivelse, der gør forhistorien nærværende, mens det andet plan opstår gennem fremmedgørelse af fortiden. Medens det første plan virker involverende, tror jeg ikke, at det andet plan er konstruktivt, og samtidig mener jeg, at det højst sandsynligt er fejlagtigt eller i det mindste stærkt forenklet. Bogen om ravet slutter, hvor nutidens økonomiske system opstod, et system som Jensen beskriver som: »... det river alle slægtsbånd og venskabsbånd over og erstatter dem med det ene – penge« (s. 182). Spørgsmålet er imidlertid, om vi i desillusion over vort eget samfund skaber en forhistorie, som aldrig har været, og som vi ikke kan bruge.

Alt i alt mener jeg, at Jensens bog er med til at åbne en nødvendig diskussion omkring karakteren af de økonomiske

mekanismer i de forhistoriske samfund; samtidig med at han på fremragende vis fremlægger et utroligt spændende og til tider kompliceret materiale.

Marie Louise Stig Sørensen

Saxo Grammaticus and the Life of Hamlet. A Translation, History, and Commentary by William F. Hansen. (University of Nebraska Press, London 1983). 21,20\$.

Dette er en ren litteraturhistorisk gennemgang af det eneste motiv i Gesta Danorum, der nogensinde er nået ud til en international kreds: historien om Hamlet, hans påtagede galskab og hans hævn. Det er morsomt at se, hvor mange detaljer fra Saxos fortælling, der ved nærmere eftersyn kan genfindes hos Shakespeare. Hans umiddelbare kilde var næppe Gesta Danorum, men en fransk forfatter, Belleforest og et ældre elisabethansk skuespil. William F. Hansen bringer en oversættelse af Saxos Hamlet-historie til glæde for amerikanske læsere; det ville have været nyttigt også at have Belleforests version til sammenligning.

Rikke Malmros

Saxo Grammaticus. A Medieval Author Between Norse and Latin Culture. Edited by Karsten Friis-Jensen. (Museum Tusulanum Press, Copenhagen 1981).

De senere år har set en fornyet interesse for Gesta Danorum som litterær præstation, som åndshistorisk udtryk, som det, der så uskønt kaldes »levning« i den kildekritiske teori. Den foreliggende bog er et resultat af et symposium, holdt i forbindelse med Københavns Universitets 500 års jubilæum 1979, der samlede en kreds af danske og internationale for-

skere. Her er instruktive og morsomme indlæg af Saxos engelske oversættere, Peter Fisher og Eric Christiansen. Hilda Ellis Davidson, Bjarni Guðnason og Joaquín Martínez-Pizarro belyser Saxos nordiske traditioner, mens Karsten Friis-Jensen beskæftiger sig med hans klassiske arv, specielt den fra Horats. Kurt Johannesson og Inge Skovgaard-Petersen placerer Saxo i den internationale latinsk-kristelige middelaldertradition; og Birgit Strand sammenligner Saxos kvindesyn med den næsten samtidige Snorres. Man nyder overalt godt af, at forskerne har større arbejder om Saxo på beddingen, og artiklerne introducerer og supplerer på udmærket vis de værker, der siden har set dagens lys.

Af mere speciel interesse for historikeren er Ivan Boserups bidrag om forholdet mellem Christiern Pedersøns og Jodocus Badius' Parisertryk og Saxos personlige kladde, som vi kender gennem Angers-fragmentet. De afviger så stærkt fra hinanden, at man har tænkt sig muligheden af, at Saxo aldrig selv er blevet færdig med sit værk, så at Parisertrykket og de øvrige kendte middelalderfragmenter skulle gå tilbage til en højmiddelalderlig redaktør, der skulle have tilrettelagt teksten på grundlag af Saxos mangelfulde kladde. Boserup viser, at forskellen først mellem Angers-fragmentets magre grundtekst og dens udsmykkende marginal-tilføjelser og siden til den trykte tekst viser den samme stilistiske bestræbelse og dermed, at samme skribent har været på færde. Samtidig nævner han, at Saxo har karakteristiske Valerius Maximus-citater, der afviger fra den trykte »Vulgata« (som Saxos bogtrykker Jodocus Badius havde publiceret), men er i overensstemmelse med det Valerius-håndskrift, Sorø Kloster havde fået af Absalon. Foruden at polemisere mod en middelalderlig redaktør argumenterer Boserup indirekte mod tanken om en gen-